

liz hükümetine samimi olarak bildirdi; hatta 1922'de genel vali tarafından bunun açıkça ilân edilmesi bir kriz doğurdu ve genel valiyi destekleyen Hindistan Müstemele Bakanı Lord Edwin Montague'nin görevden alınmasıyla sonuçlandı. İngiliz hükümetinin katı Türk düşmanı politikaları 1922'de Lloyd George'un düşürülmesiyle hafifledi. Fakat o sıralarda Türkiye'de siyasî ve askerî durum bütünüyle değişmiş, Sevr Antlaşması'nın (10 Ağustos 1920) geçerliliği kalmamıştı. Mustafa Kemal liderliğinde Kurtuluş Savaşı'nı kazanarak Cumhuriyet kurmaları Türklerin prestijini yükseltti ve İtilâf devletlerini anlaşılmaya zorladı; 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile yeni devlet kabul edildi.

Normal olarak Lozan Antlaşması'nın Hint Hilâfet Hareketi'ni sona erdirmesi gerekirdi. Fakat kendilerini dışarda İslâm'ın savunucuları, içeride müslüman Hint toplumunun koruyucuları olarak gören hilâfetçiler eylemlerini, Arap yarımadasının özgürlüğünü ve Hindistan'ın bağımsızlığını sağlayıncaya kadar sürdürmeye karar verdiler. Daha önce Türk yöneticilerine olan duygusal bağlılıklarını Sultan Vahdeddin'den Mustafa Kemal'e çevirmişler ve 1922'de saltanatın hilâfet-

ten ayrılması karşısında ciddi bir eleştiride bulunmamışlardı. Hatta 21-27 Aralık 1922 tarihinde toplanan Hindistan Hilâfet Konferansı Abdülmecid Efendi'nin halifeliğini kabul ve tasdik etmiş, 3 Ocak 1923'te de Mustafa Kemal Paşa'ya "mün-ci-i hilâfet" unvanı tevcih edilmişti. Fakat 3 Mart 1924'te Türkiye Cumhuriyeti hilâfeti bütünüyle kaldırıp Abdülmecid Efendi ve ailesini yurt dışına çıkarınca hareket liderleri arasında anlaşmazlık ortaya çıktı. Ali kardeşler kararın tartışılmasını, Mevlânâ Âzâd halifeliğin Mustafa Kemal Paşa'ya teklif edilmesini, Muhammed İkbal ise Türklerin tutumunda İslâm'a aykırı bir taraf olmadığı için Hint müslümanlarının onları örnek almasını istiyordu. Böylece, esasen 1920'de Gandhi ve Indian National Congress'in ayrılmasıyla Hindü desteğini kaybederek zayıf düşen hareket bu tartışmalarla da bütünlüğünü kaybetti. Öte yandan aynı günlerde, Muhammed Ali Cinnah'ın üç yıldır uzak durduğu siyasî hayata aktif bir biçimde geri dönüp All India Muslim League'in başına geçerek gösterilen çabaları Hint müslümanlarının bağımsızlığı konusunda yoğunlaştırması, hilâfet hareketine duyulan ilginin daha da azalmasına yol açtı. Hareket, 1930'larda hızı tamamen kesilinceye kadar Arap yarımadasının özgürlüğü konusuyla ilgilendi. Bu arada hilâfeti İslâm dünyasındaki bazı uygun kişilere teklif etmek suretiyle bu kurumu yeniden canlandırma girişimleri olduysa da görüş ayrılıkları buna izin vermedi.

Sonuç olarak Hindistan Hilâfet Hareketi her ne kadar hedeflerini gerçekleştirmemişse de özellikle Türk tarihi açısından önem taşıyan bu kritik dönemde, Hindistan müslümanlarının hayatları ve hürriyetleri pahasına da olsa maddî-mânevî desteklerini ve fedakarlıklarını sergileyen bir İslâmî dayanışma örneği teşkil etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

P. C. Bamford, *The Histories of the Non-Co-Operation and Khilafat Movements*, Delhi 1925; K. K. Aziz, *The Indian Khilafat Movement: 1915-1933*, Karachi 1972; A. C. Niemeijer, *The Khilafat Movement in India: 1919-1924*, The Hague 1972; M. Naeem Qureshi, *The Khilafat Movement in India: 1919-1924* (doktora tezi, 1973, University of London); a.mlf., "The Indian Khilafat Movement, 1918-1924", *JAH*, XII/2 (1978), s. 152-168; G. Minault, *The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India*, New York 1982; Azmi Özcan, *Pan-Islamizm: Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere 1877-1924*, Ankara 1997, s. 235-250.



M. NAEEM QURESHI

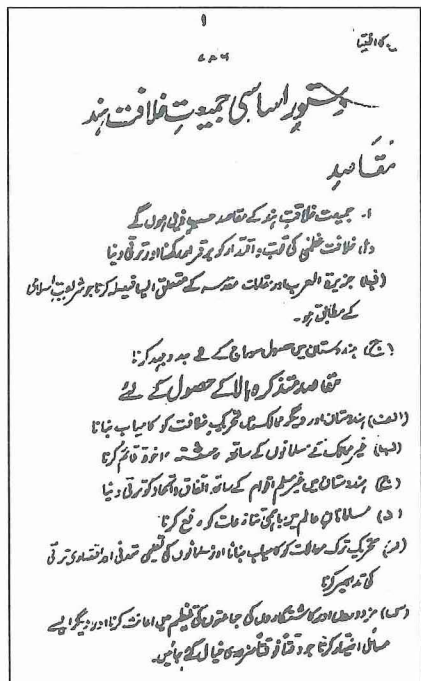
HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARI BİRLİĞİ

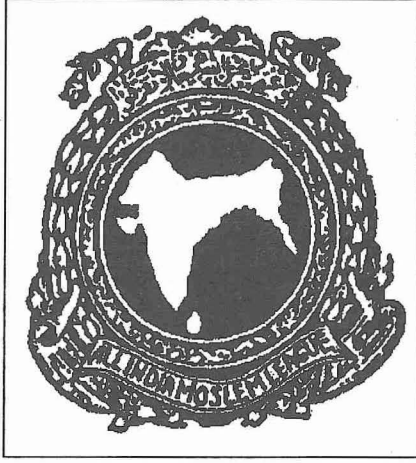
Hindistan'da
müslümanların siyasî haklarını
korumak amacıyla
1906'da kurulan parti.

İngiliz hâkimiyetindeki Hindistan'da bütün Hintlilerin hakları için mücadele etmek üzere 1885'te kurulan Hindistan Millî Kongresi'nin giderek bir Hindü partisine dönüşmesi müslüman aydınları harekete geçirdi ve Hindistan Müslümanları Birliği (All India Muslim League) kuruldu; kısa sürede de ülke geneline yayılan millî bir hareket haline geldi. Hareketin varlık sebebi müslümanların dinî, kültürel ve tarihî değerler açısından Hindûlar'dan farklı olmaları dolayısıyla ayrı temsil edilmeleri gerektiğine inanılmasıdır.

Birliğin ortaya çıktığı dönemde Hindistan müslümanlarının içinde bulunduğu şartlar iç açıktı değildi. Yüzyıllardır ellerinde tuttıkları siyasî hâkimiyet sona ermiş ve 1857'den itibaren ülke tamamen İngiliz sömürgesi olmuştu. 1857'deki Hint ayaklanmasının sorumlusu görülen müslümanlar hemen her alanda baskıya mâruz kaldılar ve çoğunluğu teşkil eden Hindûların karşısında bütün siyasî, ekonomik ve kültürel imtiyazlarını kaybettiler. Bu şartlar altında müstakil varlıklarını sürdürülebilenin yollarını aramak için yeni oluşumlar teşkil etmeye başladılar. Bunların içinde, Seyyid Ahmed Han'ın önderliğini yaptığı İngilizler'le uzlaşmayı savunan Aligarh ekolü en etkilisiydi. Öncelikle bir eğitim ve kültür hareketi olan Aligarh ekolü mevcut şartlar altında hemen siyasî bir karakter kazandı ve Hindistan Kongre Partisi'nin bir Hindü partisi hüviyetine bürünmesini karşısında yeni bir tavır takınılmasını istedi. Kısa zamanda müslüman aydınlar arasında genel kabul gören bu anlayışla 1906 sonbaharında Leknev ve Simla'da toplanan önderler, Nevvâb Muhsinü'l-Mülk ve III. Ağa Han tarafından çerçevesi çizilen yeni bir siyasî parti kurma fikrini tartıştılar. Daha sonra Nevvâb Sâlimullah bu amaçla bir proje hazırladı ve Aralık 1906'da da Müslüman Eğitim Konferansı için Dakka'da toplanmış bulunan önderler Hindistan Müslümanları Birliği'nin kurulduğunu ilân ettiler; Ağa Han başkanlığa, Muhsinü'l-Mülk ile Vikârü'l-Mülk de sekreterliklere getirildiler. Amacını "Hindistan müslümanlarının siyasî haklarını koruma ve geliştirme" olarak açıklayan birlik kısa sürede toplumun hemen her kesiminde benim-

Hindistan Hilâfet Hareketi'nin 1920'li yıllarda Bombay'da basılan nizamnamesinin ilk sayfası





Hindistan Müslümanları Birliği'nin arması

sendi ve müslümanlara örgütlü bir biçimde kendi düşüncelerini açıklama fırsatı verdi. Aralık 1907'de Karaçi'de yapılan ilk kongrede tüzüğü kabul edildi; 1908'de de Emîr Ali tarafından Londra şubesi kuruldu. Birlik idarî, malî ve icraî olmak üzere üç ayrı birim halinde faaliyet göstermeye başladı; genelde faaliyetler sekreterler tarafından organize ediliyordu. Malî kaynak ise büyük oranda halkın bağışlarından oluşuyordu.

Hindistan Müslümanları Birliği uzun süre siyasî alanda umduğu etkiyi gösteremedi. Hatta bütün gayretlerine rağmen çok kötü sonuçlar doğuran Bengal müslümanlarının kazandıkları müstakil statülerinin iptal edilmesini (1911) dahi önleyemedi. Bu durum, teşkilâtta daha heyecanlı ve radikal grupların ağırlıklarını hissettirmesine yol açtı. Böylece birliğin amacı sadece siyasî hakları korumaktan çıkarak özerklik arayışlarını da kapsadı. Ulemânın da desteğini alan bu eğilim İslâm'ı doğrudan referans olarak değerlendirmeye başladı. Bu durum, kaçınılmaz biçimde özellikle Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin çatışmaları konusunda heyecana sebebiyet veriyordu. Nitekim I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler Osmanlı hilâfetine dinî-siyasî haklarını koruma amacıyla ortaya çıkan Hindistan Hilâfet Hareketi'ni doğurdu (1918-1924). Bu hareket, fiilen Hindistan Müslümanları Birliği üyeleri tarafından organize edilerek yaygınlaştırıldı ve bu dönemdeki faaliyetler birliğin adından çok Hilâfet Komitesi adıyla yürütüldü.

Hindistan müslümanları, Türkiye'de hilâfetin kaldırılması üzerine (1924) tekrar

kendi iç meseleleriyle ilgilenmeye ve Hindistan Müslümanları Birliği'ni canlandırmaya çalıştılar. Muhammed Ali Cinnah teşkilâtı yeniden organize etti. Ancak yaşanan toplumsal olaylar ve Hindü-müslüman çatışmaları gündemi kaplamaya başlamıştı. Artık Hindistan toplumu Hindü ve müslüman olarak kesin bir şekilde ikiye ayrılmış ve bunların bir arada yaşamaları neredeyse imkânsız hale gelmişti. Müslümanlar Birliği ve Hindistan Millî Kongresi'nin çözüm arayışları rağbet görmüyor ve zaman zaman ortaya atılan karışıklı teklifler reddediliyordu. Bu karışıklık içerisinde birlik bir ara ikiye ayrıldı, fakat kısa süre sonra Hindü tehditlerine karşı tekrar birleşti (1928) ve Muhammed Ali Cinnah liderliğinde giderek bağımsızlık ve müstakil müslüman vatani arayışlarını dile getirmeye başladı; bu istekler Aralık 1931'de resmen ilân edildi. 1930'lu yıllarda şiddetlenen Hindü-müslüman çatışmaları birliğin yöneticilerini isteklerini daha kararlı biçimde ifade etmeye yöneltti. Hindü çoğunluğun arasında eşit şartlarda yaşamının mümkün olamayacağı iddiasıyla Mart 1940'ta açıklanan Lahor kararları çerçevesinde Hindistan'ın tam bağımsız iki devlete ayrılması savunuldu. Hindü basınının "Pakis-

tan kararı" adını verdiği bu kararlar Hindistan'ın kuzeybatısıyla doğusundaki müslümanların çoğunlukta bulunduğu bölgelerde bir İslâm devletinin kurulması öngörülüyordu; Kongre Partisi de bunu kabul etti. Bu tarihten sonra Hindistan Müslümanları Birliği'nin en büyük hedefi Pakistan'ın kuruluşunu gerçekleştirmek oldu. Bu arada Hindistan Müslümanları Birliği müslüman çoğunluğunun desteğini arkasına aldı. İngiltere'nin 1948 Haziranına kadar Hindistan'dan çekileceğini açıklamasıyla bu destek daha da arttı. Nihayet İngiltere hükümeti 3 Haziran 1947'de Hindistan'ın bölünmesini resmen kabul etti. Böylece 14 Ağustos 1947'de bağımsız Pakistan Devleti ilân edilerek yönetimi Hindistan Müslümanları Birliği'ne bırakıldı.

Hindistan Müslümanları Birliği Hindistan ve Pakistan tarihlerini büyük ölçüde etkilemiş ve özellikle sadece müslümanlara açık olmasından dolayı herhangi bir siyasî partiden farklı olarak milyonlarca insanı aynı hedefe yöneltmeyi başarmıştır. Muhammed Ali Cinnah'ın üstün kişiliğinde etkin bir yönetime kavuşan birlik uzun mücadeleler sonucunda amacına ulaşmış, fakat onun ölümüyle çok kısa sürede çeşitli gruplara bölünerek siyasî hayattaki etkinliğini kaybetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

All India Muslim League Records, National Archives of Pakistan; Archives of Freedom Movement, University of Karachi; L. Bahadır, *The Muslim League, Agra 1954*; Khalid B. Sayeed, *Pakistan: The Formative Phase*, Karachi 1960; Syed Sharifuddin Pirzada, *Foundations of Pakistan*, Karachi 1969-90, I-III, tür.yer.; I. H. Qureshi, *The Struggle for Pakistan*, Karachi 1969; Mat-iur Rehman, *From Consultation to Confrontation*, London 1971; Sharif al-Mujahid, *Quaid-i Azam Jinnah*, Karachi 1981; M. Rafique Afzal, *Political Parties in Pakistan 1947-1958*, Islamabad 1986; K. K. Aziz, *A History of the Idea of Pakistan*, Lahore 1987, I-IV, tür.yer.; Muhammad Yusuf Abbasi, *London Muslim League: 1908-1928*, Islamabad 1988; Muhammad Saleem, *The All India Muslim League: from the Late Nineteenth Century to 1919*, Bahawalpur 1989.



M. NAEEM QURESHI

el-HİNDİYYE

(bk. el-ÂLEMĞİRİYYE).

HİNDUİZM

Hindistan'ın geleneksel dini.

Batı literatüründe kullanılan Hinduism tabirinin menşei, VIII. yüzyılda Hindistan'ı fethetmeye başlayan müslümanların bölgede oturan halkı, eski adı Sindhu olan İn-

Hindistan Müslümanları Birliği'nin 1906 yılında Dakka'da yapılan toplantısının zabıtlarını ihtiva eden kitapçığın kapağı

